

УДК: 341.645.2:061.1EU
Biblid 1451-3188, 21 (2022)
Год XXI, бр. 80, стр. 279–292
Изворни научни рад
Рад примљен 24. 10. 2022. године
Рад одобрен 18. 11. 2022. године
DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.80.17

ПРИНЦИПИ НЕПОСРЕДНОГ ПРАВНОГ ДЕЈСТВА И СУПРЕМАТИЈЕ ПРАВА ЕУ У ПРАКСИ СУДА ПРАВДЕ

Никола ДРАГОЈЛОВИЋ¹

Апстракт: У предметном раду разматра се пракса Суда правде Европске уније (ЕУ). Пажњу аутора привлаче одлуке у којима је Суд правде развио неке од фундаменталних принципа на којима почива право ЕУ, попут начела супрематije права ЕУ, према којем ово право има приоритет над било којим националним законом који је с њим у супротности, као и да се право примењује како у односу на претходно тако и на будуће законодавство држава чланица. Суд правде је својим одлукама увео још једно значајно начело које се односи на непосредно правно дејство права ЕУ у државама чланицама. Према овом начелу омогућава се директна примена права ЕУ према појединцима, што конкретно омогућава да појединци имају могућност да остваре своја права која из њега проистичу пред националним судовима држава чланица. У раду је дат приказ најзначајнијих случајева из праксе Суда правде, уз правну анализу усвојених ставова. Аутор апострофира налазе Суда изнете у случајевима *Van Gend en Loos* (1963), *Costa v. ENEL* (1964) и *Simmenthal* (1978), указујући на њихов значај за еволуцију права Европских заједница и ЕУ. У закључним разматрањима, аутор је изнео генералну оцену доприноса јуриспруденције Суда правде за развој основних принципа и права ЕУ.

Кључне речи: Право ЕУ, принцип непосредног правног дејства, принцип супрематije, јуриспруденција Суда правде.

1) УВОД

Из досадашње праксе Суда правде ЕУ произлази да је Суд дао је значајан допринос развоју права ЕУ и принципа на којима се оно заснива. Право ЕУ, са

¹ Правни факултет Универзитета у Београду. Е-mail: nikoladragojlovicbgd@gmail.com

свим својим *sui generis* карактеристикама, одсликава природу ове наддржавне творевине. Поред тога што ствара права и обавезе за државе чланице на основу уговора, често се овим правом дају одређена права или утврђују обавезе за физичка и правна лица која се налазе у оквиру тих држава чланица. Два фундаментална принципа преко којих се остварује примена *acquis communautaire* у државама чланицама ЕУ су – принцип супремације (примата односно првенства) права ЕУ и принцип непосредног правног дејства (директно ефекта). Суд правде је кроз судску праксу потврдио обавезу државних органа и националних судова држава чланица ЕУ да примењују комунитарно право у оквиру своје надлежности и да штите права која су грађанима њиме дата (принцип непосредног правног дејства), као и да не примењују право држава чланица које је у супротности са комунитарним правом (принцип супремације). Природу *acquis communautaire* окарактерисао је Суд правде у случају *Costa v E.N.E.L.* када је изнео став да је, „Уговор о ЕЕЗ створио сопствени правни систем који је постао саставни део правних система држава чланица” и да „право које произлази из Уговора, као независни извор права, не може, због своје посебне и оригиналне природе бити надјачано домаћим правним нормама”.² Следствено наведеном, у раду ће бити посвећена пажња анализи праксе Суда правде која се се односе на претходно поменуте принципе с посебним нагласком на случајеве *Van Gend en Loos* (1963), *Costa v. ENEL* (1964), *Van Duyn* (1974) и *Simmenthal* (1978).³

2) НАСТАНАК И НАДЛЕЖНОСТИ СУДА ПРАВДЕ

У складу са чланом 13 Уговора о Европској унији (УЕУ), Суд правде је институција и највиши правосудни орган ЕУ, који у сарадњи са судовима и трибуналима држава чланица обезбеђује јединствену примену и тумачење права ЕУ, у складу са чланом 263 Уговора о функционисању ЕУ (УФЕУ).⁴ Суд правде ЕУ је *sui generis* међународни судски орган са наднационалним карактеристикама, који формално не прихвата доктрину *stare decisis*, али поштује своје раније одлуке.⁵ Такође, Суд правде је правосудни орган ЕУ који

² *Flaminio Costa v E.N.E.L.*, Case 6-64, 15.7.1964, EC Reports 1964, pp. 593–594.

³ William Phelan, *Great Judgments of the European Court of Justice – Rethinking the Landmark Decisions of the Foundational Period*, Cambridge University Press, 2019.

⁴ “Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community”, (2007/C306/01), 17.12.2007, C306/01-C306/271, *OJ* of the EU C306/1; “Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union”, Volume 55, 26 October 2012, 26.10.2012., C326/1-C326/390, *OJ* of the EU 2012/C 326/01.

⁵ Будимир Кошуткић, „Судски прецедент у праву ЕУ”, *Анали правног факултета у Београду*, 2007, бр. 1, стр. 69–83.

тумаче и примењују право ЕУ супранационалног карактера.⁶ Европска заједница чини нови правни поредак међународног права у чију корист су државе чланице ограничиле своја суверена права.⁷ Суд правде ЕУ основан је 1952. године, са седиштем у Луксембургу, као суд под називом Суд Европске заједнице за угаљ и челик, а од 1958. године овај Суд прераста у јединствени Суд Европских заједница (који се неформално називао „Европски суд правде“).⁸ Ступањем на снагу Лисабонског уговора 2009. године, Суд је добио садашњи назив Суд правде ЕУ (*Court of Justice of the European Union*). Према члану 19 УЕУ, Суд правде ЕУ састоји се од: 1) Суда правде (*Court of Justice*) – ранијег Суда Европских заједница, 2) Општег суда (*General Court*), који је основан 1989. године под називом Првостепени суд Европских заједница, и 3) специјализованих судова.⁹ У циљу обезбеђења истоветне примене *acquis communautaire* у свим државама чланицама ЕУ, Суд правде тумачи и решава правне спорове између влада држава чланица и институција ЕУ. У оквиру својих надлежности, Суд правде: 1) разматра законитост аката институција ЕУ; 2) обезбеђује да се државе чланице придржавају обавеза према уговорима ЕУ (УЕУ и УФЕУ), и 3) тумачи право ЕУ на захтев националних судова и трибунала држава чланица. Иначе, Суд правде заузео је став да има надлежност да одговори на постављена питања која се односе на тумачење Уговора.¹⁰

3) ПРИНЦИП НЕПОСРЕДНОГ ПРАВНОГ ДЕЈСТВА ПРАВА ЕУ

Принцип непосредног правног дејства, као један од основних принципа права ЕУ, омогућио је да се појединци могу позвати на одредбу права ЕУ у односу на државу чланицу ЕУ у поступцима пред домаћим судовима. Неки аутори сматрају да појмови директна примена и директни ефекат имају исто значење, док други истичу да се ти концепти морају пажљиво разликовати.¹¹

⁶ Војин Димитријевић, Обрад Рачић, *Међународне организације*, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, Службени гласник, 2011, стр. 199–200; Будимир Кошутећ, Бранко Ракић, Бојан Милисављевић, *Увод у право европских интеграција*, Универзитет у Београду, Правни факултет, 2019, стр. 227; Будимир Кошутећ, *Увод у велике правне системе данашњице*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002, стр. 142.

⁷ *Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen*, Case 26/62, 5.2.1963, EC Reports 1963, p. 12.

⁸ Будимир Кошутећ, Бранко Ракић, Бојан Милисављевић, *op. cit.*, стр. 222.

⁹ “Council Decision of 24 October 1988 establishing a Court of First Instance of the European Communities”, (88/591/EEC, Euratom), 25.11.1988, *OJ of the EC* L319/1.

¹⁰ *Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen*, *op. cit.*, p. 14.

¹¹ Драгољуб Тодић, Љубомир Тинтор, „Директиве у правном систему ЕУ и њихов пренос (транспозиција) у унутрашње правне системе држава чланица”, *Европско законодавство*, 2021, бр. 75, стр. 57.

Конечно, трећа група аутора, сматра да постоји разлика, али у мањој мери.¹² Ипак, начело непосредног правног дејства, тј. директног ефекта (*direct effect*) требало би разликовати од директне примењивости (*direct applicability*) аката ЕУ. Директна примена подразумева да одређени прописи ЕУ не захтевају транспоновање правних норми из правног акта ЕУ у национално законодавство држава чланица, већ да ти правни акти ступају на снагу након прописаног рока од објављивања од стране ЕУ (нпр. у случају уредби ЕУ), и примењују се непосредно као такви у државама чланицама.

Хоризонтално и вертикално непосредно правно дејство

Принцип непосредног правног дејства, тј. директног ефекта (*direct effect*) права ЕУ има два аспекта: вертикално и хоризонтално непосредно правно дејство. Вертикални директни ефекат има последице у односима између појединаца и државе, и он омогућава да се појединци могу позвати на одредбу права ЕУ у односу на државу чланицу ЕУ пред домаћим (националним) судовима, као што је потврђено у случају *Yvonne van Duyn v Home Office*.¹³ Хоризонтално непосредно правно дејство утиче на односе између појединаца, тако да би се појединац могао позвати на одредбу права ЕУ у односу на другог појединца (непостојање хоризонталног директног ефекта директиве утврђено је у случају *M. H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire*).¹⁴ У зависности од врсте правног акта ЕУ, Суд правде је прихватио потпуни директни ефекат (који укључује истовремено вертикално и хоризонтално непосредно правно дејство) или делимичан директан ефекат (ограничен само на вертикално непосредно правно дејство).

Непосредно правно дејство и примарно право ЕУ

У погледу примарног права ЕУ, Суд правде је установио принцип непосредног правног дејства (директан ефекат) у пресуди *Van Gend en Loos*. Међутим, он је поставио услов да обавезе морају бити прецизне, јасне и безусловне и да не смеју захтевати додатне мере, било националне или европске. Примарно право ЕУ има потпуно непосредно правно дејство, укључујући вертикалан и хоризонталан директан ефекат (нпр. одредбе о забрани дискриминације). У пресуди *Becker*, Суд је одбацио постојање

¹² Радован Вукадиновић, „Појам и облици начела директног дејства европског комунитарног права”, *Ревија за европско право*, 2011, vol. 13, бр. 1, 2011, стр. 35–48.

¹³ *Yvonne van Duyn v Home Office*, Case 41-74, 5.4.1974, EC Reports 1974, p. 1352.

¹⁴ *M. H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)*, Case 152/84, 26.12.1986, EC Reports 1986, p. 748.

непосредног правног дејства у случајевима када државе имају дискреционо право, ма колико оно било минимално, у погледу примене поједине одредбе.¹⁵ У предмету *Kaefer and Procacci v French State*, Суд правде потврдио је да је предметна одредба безусловна, јер државама чланицама није остављала дискреционо право и услед тога је имала непосредно правно дејство.¹⁶ Такође, Суд правде је у пресуди у случају *Yvonne van Duyn v Home Office* навео да одредба Уговора о ЕЕЗ има директно правно дејство у правним порецима држава чланица, и да она даје појединцима права која национални судови морају заштитити.¹⁷

Непосредно правно дејство и секундарно право ЕУ

Начело непосредног правног дејства односи се и на секундарно право ЕУ, односно на акте које доносе институције ЕУ. Према члану 288 УФЕУ, европске институције могу доносити пет врста правних аката: 1) уредбе, 2) директиве, 3) одлуке, 4) препоруке, и 5) мишљења. Директно правно дејство ових аката зависи од њихове врсте. Уредбе и одлуке имају несумњиво непосредно правно дејство тј. директан ефекат.¹⁸ Уредбе (*regulations*) имају општу примену, обавезујуће су у целини, директно се примењују у државама чланицама ЕУ након ступања на снагу, и увек имају непосредно правно дејство, тј. директан ефекат. Од целокупног законодавства ЕУ, уредбе највише продиру у правни систем држава чланица и аутоматски постају његов саставни део, а непосредна примењивост, као својство уредбе, означава да никаква законска интервенција државе чланице не само да није потребна, већ није ни допуштена.¹⁹ Одредба члана 288 УФЕУ наводи да се уредбе директно примењују у државама чланицама. Суд правде је у својој пресуди у случају *Politi v Ministero delle finanze* појаснио потпуни директан ефекат уредби, наводећи да „уредбе имају директан ефекат и, као такве, могу створити појединачна права која национални судови морају заштитити”.²⁰ Суд правде је у својој јуриспруденцији признао само вертикално непосредно правно дејство

¹⁵ *Ursula Becker v Finanzamt Münster-Innenstadt*, Case 8/81, 19.1.1982, EC Reports 1982, p. 62.

¹⁶ *Peter Kaefers and Andréa Procacci v French State*, Joined cases C-100/89 and C-101/89, 12.12.1990, pp. I-4667-4675.

¹⁷ *Yvonne van Duyn v Home Office* Case 41-74, 5.4.1974, EC Reports 1974, p. 1352.

¹⁸ Дејан Поповић, Гордана Илић Попов, „Екстерна димензија секундарног права ЕУ о директним порецима”, *Анали Правног факултета у Београду*, 2012, vol. LX, бр. 1, стр. 37.

¹⁹ Стеван Лилић, Катарина Голубовић, „Европско управно право са освртом на управно право Србије у контексту европских интеграција”, Правни факултет Универзитета у Београду, 2011, стр. 46.

²⁰ *Politi s.a.s. v Ministry for Finance of the Italian Republic*, Case 43-71, 14.12.1971, EC Reports 1971, p. 1052.

директиве, али не и такво хоризонтално дејство. Директиве (*directives*) су акти упућени државама чланицама који се морају транспоновати у национално законодавство, јер нису директно применљиве у државама чланицама. У пресудама, Суд правде признао је непосредно правно дејство директива у циљу заштите права појединаца, али под одређеним условима. У пресуди у случају *Yvonne van Duyn v Home Office*, Суд правде утврдио је да директива има непосредно правно дејство: 1) кад даје појединцима права која национални судови морају штитити, 2) кад су њене одредбе безусловне и довољно јасне и прецизне, и 3) кад држава чланица ЕУ није пренела директиву у своје законодавство у року.²¹ Државе чланице су обавезне да примењују директиве, али оне се не могу позивати на директиве против појединца, као што је Суд правде навео у пресуди у случају *Tullio Ratti*, истичући да „након истека рока одређеног за примену директиве, држава чланица не може применити своје унутрашње право – чак и ако је предвиђено кривичним санкцијама – које још увек није прилагођено у складу са директивом на лице које се придржава захтева из директиве”.²² Иако директивама није признато својство хоризонталног директног правног дејства, постоји пракса Суда правде која у поједином случају може отворити пут за такво правно дејство ових правних аката ЕУ.²³ Одлуке (*decisions*) могу имати непосредно правно дејство када се односе на државу чланицу као адресата, а из тог разлога Суд правде признаје само вертикално непосредно правно дејство. Тако је у случају *Hansa Fleisch v Landrat des Kreises Schleswig-Flensburg* навео да и када „одлука дозвољава државама чланицама, којима је упућена, да одступе од њених јасних и прецизних одредаба, сама по себи, не лишава те одредбе директног дејства”.²⁴ Такође, Суд правде је у случају *Franz Grad* потврдио да „одлука може да произведе директне ефекте у правним односима између држава чланица којима је одлука упућена, и оних који су под њиховом надлежношћу, и да за ове друге створи право да могу да се позивају на ове одредбе пред судовима”.²⁵ У својој пресуди у случају *Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd*, Суд правде је признао директно правно дејство одређених међународних споразума, у складу са истим критеријумима идентификованим у случају *Van Gend en Loos*.²⁶

²¹ *Yvonne van Duyn v Home Office*, op. cit., p. 1342; Будимир Кошуткић, Бранко Ракић, Бојан Милисављевић, op. cit., стр. 261.

²² *Criminal proceedings against Tullio Ratti*, Case 148/78, 5.4.1979, EC Reports 1979, p. 1646.

²³ Јелисавета Тасев, „Поимање хоризонталног непосредног дејства извора права ЕУ”, *Европско законодавство*, 2019, бр. 68, стр.46.

²⁴ *Hansa Fleisch Ernst Mundt GmbH & Co. KG v Landrat des Kreises Schleswig-Flensburg*, Case C-156/91, 10.11.1992, EC Reports 1992, p. I-5594

²⁵ *Franz Grad v Finanzamt Traunstein*, Case 9-70, 6.10.1970, EC Reports 1970, p. 841.

²⁶ *Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd*, Case 12/86, 30.9.1987, EC Reports 1987, pp. 3747–3755.

Мишљења (*opinions*) и препоруке (*recommendations*) немају правно обавезујућу снагу и, у складу с тим, немају ни директан ефекат.

*Накнада штете због неимплементирања права ЕУ
у национално законодавство*

У својим одлукама Суд правде потврдио је принцип одговорности држава чланица за кршење права ЕУ, тако да поступање држава чланица супротно овим одредбама ствара обавезе плаћања накнаде штете. Суд правде је у случају *Francovich and others v Italian Republic* развио још један фундаментални концепт – о одговорности државе чланице према појединцима за штету коју им је проузрокована кршењем права Заједнице од стране те државе, према којем европски грађани могу да покрену тужбу за накнаду штете против државе која крши правила Заједнице.²⁷ У поменутом случају, два италијанска држављана којима су њихови несолвентни послодавци дуговали зараду, поднели су тужбе јер италијанска држава није транспоновала одредбе Заједнице које штите запослене у случају несолвентности њихових послодаваца. Суд правде је у пресуди навео да је предметна директива осмишљена да појединцима додели права која су им, у конкретном случају, била ускраћена као резултат пропуста државе која није применила директиву. Такође, Суд правде је у истој пресуди утврдио да је „држава чланица дужна да надокнади губитак и штету нанету појединцима неуспехом у транспонувању директиве”, које је учињено недовољно или са закашњењем.²⁸

Случај Van Gend En Loos

Почев од случаја *Van Gend en Loos*, из 1963. године, Суд правде увео је принцип непосредног правног дејства права Европске заједнице (ЕЗ) у државама чланицама, који омогућава појединцима да се директно на њих примењује право ЕЗ, и да могу да остваре своја права пред судовима држава чланица.²⁹ У пресуди се наводи да комунитарно право не само да ствара обавезе за државе чланице, већ и права за појединце. Појединци могу да искористе ова права и директно се позову на право ЕУ пред националним и европским судовима, независно од тога да ли је усвојен национални пропис (тј. када не постоји могућност коришћења правног лека према националном законодавству). У конкретном случају, привредно друштво *Van Gend en Loos*,

²⁷ *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic*, Joined cases C-6/90 and C-9/90, 19.11.1991, EC Reports 1991, p. I-05357.

²⁸ *Ibid.*, p. I-05418.

²⁹ *Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen*, Case op. cit., p. 16.

које се бавило транспортом, увезло је робу из Немачке у Холандију и морало да плати царину за коју је сматрало да није у складу са одредбом Уговора о Европској економској заједници (ЕЕЗ), која уређује забрану повећања царина у трговини између држава чланица. Ова тужба је покренула питање сукоба између националног законодавства и одредби Уговора о ЕЕЗ. Суд правде је одлучио о питању које је поставио холандски суд, тако што је потврдио доктрину непосредног правног дејства, чиме је наведеном привредном друштву пружио директну гаранцију његових права пред националним судом, у складу с правом Заједнице. У својој пресуди, Суд правде потврдио је директно правно дејство права ЕУ којим се „производе директни ефекти у правним односима између држава чланица и њихових субјеката”.³⁰ Он је навео и да одредба „Уговора о оснивању Европске економске заједнице производи директне ефекте и ствара појединачна права која национални судови морају штитити”.³¹ Такође, Суд правде је истакао и да „задатак који је додељен Суду правде, чији је циљ да обезбеди једнообразно тумачење Уговора од стране националних судова и трибунала, потврђује да су државе признале да право Заједнице има ауторитет на који се могу позвати њихови држављани пред тим судовима и трибуналима”, као и да се „из овога може извести закључак да Заједница представља нови правни поредак међународног права у корист којег су државе ограничиле своја суверена права, иако у ограниченим областима, а чије субјекте не чине само државе чланице, већ и њихови држављани”. Коначно, Суд правде је закључио да „независно од законодавства држава чланица, право Заједнице, не само да намеће обавезе појединцима већ такође има за циљ да им додели права која постају део њиховог правног наслеђа” и да „ова права настају не само када су изричито дата Уговором, већ и због обавеза које Уговор намеће на јасно дефинисан начин појединцима као и државама чланицама и институцијама Заједнице”.³²

4) ПРИНЦИП СУПРЕМАТИЈЕ ПРАВА ЕУ

Начело супрематije (примата, првенства или предности) права ЕУ, представља правно начело којим се утврђује примат овог права над националним законодавствима држава чланица ЕУ који су с њим у супротности.

Начело првенства *acquis communautaire* примењује се, како на већ усвојено тако и на будуће законодавство држава чланица. Према доктрини европског монизма, право ЕУ има апсолутни примат у односу на домаће право држава

³⁰ *Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen*, Case, op. cit., p. 13.

³¹ Ibid., p. 16.

³² Ibid., p. 12.

чланица.³³ Клаес (*Claes*) наводи да је принцип ЕУ о примату права ЕУ апсолутан и безуслован, као када га је Суд правде први пут развио шездесетих и седамдесетих година прошлог века.³⁴

Опште о принципу супрематије права ЕУ у судској пракси Суда правде

Принцип примата права ЕУ изведен је из јуриспруденције Суда правде, који је у својим одлукама пресудио да европско право има приоритет над било којим националним законом који је с њим у супротности, укључујући и одредбе устава држава чланица. У случају *Van Gend en Loos*, Суд правде навео је да правни акти које усвајају европске институције морају бити интегрисани у правне системе земаља ЕУ које су дужне да их поштују. У складу с тим, право ЕУ има примат над националним правом држава чланица. Иако принцип супрематије права ЕУ није експлицитно садржан у уговорима о ЕУ, Декларација о примату (*Declaration concerning primacy*), придодата је као прилог уз Лисабонски уговор. У Декларацији се наводи да „у складу са добро утврђеном судском праксом Суда правде, уговори и право које је Унија усвојила на основу уговора имају примат над правом држава чланица, под одређеним условима доле наведеном судском праксом (*Costa v ENEL*, прим. аутора)”.³⁵ У истој декларацији, наводи се Мишљење Правне службе Савета о примату права ЕЗ од 22. јуна 2007. године, према којем „из судске праксе Суда правде произлази да је примат права ЕЗ основни принцип права Заједнице, својствен специфичној природи Европске заједнице, и у време доношења прве пресуде по овој утврђеној судској пракси (*Costa/ENEL*, 15 July 1964, *Case 6/64*), није било помена примата у уговору, што је случај и данас, те чињеница да принцип примата неће бити укључен у будући уговор ни на који начин неће променити постојање принципа и постојеће судске праксе Суда правде”.³⁶ Случајеви у којима је Суд правде потврдио примат европског права су следећи: 1) *Costa v ENEL (Case 6/64)*, 2) *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (Case 11/70)*, 3)

³³ Љубица Ђорђевић, „Контрола уставности правних аката ЕУ”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 2013, бр. 65, стр. 293.

³⁴ Monica Claes, „The Primacy of EU Law in European and National Law”, in: Damian Chalmers, Anthony Arnall (eds), *The Oxford Handbook of European Union Law*, Oxford University Press, 2015, pp. 178–211.

³⁵ „Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community”, (2008/C 115/01), Volume 51, 9.5.2008, *OJ* of the EU 2008/C 115/01, p. 346.

³⁶ *Opinion of the Legal Service on the Primacy of EC law*, European Council, 11197/07 JUR 260, 22.6.2007.

Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA (Case 106/77), и 4) *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA (Case C-106/89)*. У овим случајевима, Суд правде навео је да се примат права ЕУ примењује на све националне акте, без обзира да су усвојени пре или после одређеног акта ЕУ. Поред наведених, од нарочитог значаја је и случај *Simmenthal SpA*, којим је утврђено првенство права ЕУ, како у односу на претходно тако и на будуће законодавство државе чланице. Принцип супрематије права ЕУ примењује се само у областима у којима су државе чланице уступиле суверенитет ЕУ (јединствено тржиште, животна средина, транспорт итд.). Такође, према ставу који је изнео Суд правде, национални судови и државни службеници не могу да примењују националну правну норму за коју сматрају да није у складу са правом ЕУ.

Случај *Flaminio Costa V Enel*

Суд правде је 1964. године пресудом у случају *Costa v E.N.E.L.* утврдио принцип супрематије права ЕУ (тада права Заједнице) над домаћим (националним) правом држава чланица.³⁷ Суд правде је увео доктрину примата права Заједнице заснивајући је на специфичној природи правног поретка Заједнице, који се једнообразно примењује у свим државама чланицама. Својим законом и накнадним декретима Италија је национализовала производњу и дистрибуцију електричне енергије и основала организацију ЕНЕЛ, којој је пренета имовина електропривредних предузећа. У поступку око плаћања рачуна за електричну енергију између *Costa v E.N.E.L.*, пред домаћим судом у Милану, г. Коста, као акционар компаније Едисон Волта, погођен национализацијом, и као потрошач електричне енергије, тражио је од суда да примени члан 177 Уговора о ЕЕЗ како би добио тумачење одређених чланова наведеног уговора. Он је тврдио да је национализација електропривреде прекршила Римски уговор и италијански устав. Италијански Уставни суд изнео је став да би приликом тумачења права требало да се примењују традиционално правило *lex posterior derogat legi anteriori/priori*, тако да у случају сукоба правних норми преовладава она која је новија, што значи да би новији италијански закон о национализацији имао предност у односу на ранији Уговор о ЕЕЗ. Италијански суд је тражио је од Суда правде тумачење Уговора, тако што је поставио питање Суду правде да ли је италијански закон о национализацији производње и дистрибуције електричне енергије компатибилан са одређеним правилима из Уговора о ЕЕЗ. У одлуци Суд правде је навео да је „за разлику од уобичајених међународних уговора, Уговор о ЕЕЗ створио

³⁷ Ibid., pp. 587–600.

сопствени правни систем који је ступањем на снагу Уговора постао саставни део правних система држава чланица, и који су њихови судови дужни да примењују”.³⁸ Такође, Суд правде је у истој пресуди изнео став да „право које произлази из уговора, независни је извор права, те не би могло, због своје посебне и оригиналне природе да буде надјачано домаћим правним одредбама, ма како биле формулисане, а да не буде лишено свог карактера као право Заједнице и без довођења у питање правне основе саме Заједнице”, као и да „пренос права и обавеза које произилазе из Уговора од стране држава из свог домаћег правног система у правни систем Заједнице, носи са собом трајно ограничење њихових суверених права, против којих не може превладати накнадни једностранни акт који је неспојив са концептом Заједнице. Следствено, члан 177 Уговора требало би да се примењује без обзира на било који домаћи закон, кад год се појаве питања у вези са тумачењем Уговора”.³⁹ На овај начин, аутономија воље држава чланица и могућност да делују према својој жељи ограничена је на основу самог њиховог чланства у ЕУ.

Случај *Amministrazione delle Finanze v Simmenthal SpA*

У случају *Amministrazione delle Finanze v Simmenthal SpA*, који се односио на сукоб између права Заједнице и накнадног националног права, Суд правде нагласио је да се принцип супрематије права ЕУ примењује у односу на претходно и на будуће законодавство државе чланице. Привредно друштво *Simmenthal SpA*, са седиштем у Монци, 1973. године увезло је из Француске говедину за људску исхрану, и италијанске власти су за ветеринарски и здравствени преглед увезеног говећег меса наплатиле таксу у одређеном износу. Ова инспекција спроведена је на основу италијанских прописа о здравству. *Simmenthal SpA* сматрао је да су ветеринарска и здравствена инспекција, која је спроведена по преласку границе и накнаде које се за то наплаћене, представљале препреке слободном кретању робе и као такве забрањене правом Заједнице, те је поднео тужбу италијанском суду због плаћања такси, које су по његовом мишљењу без икаквог правног основа. Италијанске власти истакле су два аргумента: 1) да италијански закон мора преовладати, јер је донет после уредби Заједнице, и 2) да су италијански судови били дужни да примењују домаће прописе све док их италијански уставни суд не прогласи неуставним, чак и ако су одредбе домаћих закона биле у супротности са италијанским уговорним обавезама према Уговору о ЕЗЗ. Током суђења, италијански суд упутио је захтев за тумачење права Суду

³⁸ Ibid., p. 593.

³⁹ Ibid., p. 594.

правде на прелиминарно одлучивање у складу са чланом 177 Уговора о ЕЕЗ. Суд правде је у пресуди навео да „директна примена значи да се правила права Заједнице морају у потпуности и једнообразно примењивати у свим државама чланицама од дана њиховог ступања на снагу и све док су на снази”. Потом, да су „ове одредбе директан извор права и обавеза за све оне на које утичу било да су државе чланице или појединци, а које су стране у правним односима према праву Заједнице”. Коначно, и да је „сваки национални суд чији је задатак да као орган државе чланице у оквиру своје надлежности дужан да штити права која су појединцима додељена правом Заједнице”.⁴⁰ Суд је истакао и да „у складу са принципом првенства права Заједнице, однос између одредби Уговора и директно применљивих мера институција, и националног права држава чланица, подразумева да те одредбе и мере, не само да својим ступањем на снагу аутоматски чине непримењивом било коју противречну одредбу важећег националног закона, већ у мери у којој су саставни део правног поретка који се примењује на територији сваке од држава чланица оне имају предност у њему, такође, онемогућавају ваљано усвајање нових националних законских прописа у мери у којој би оне биле некомпатибилне са одредбама Заједнице”.⁴¹ Сходно наведеном, Суд правде је, дајући одговор на питање које је поставио италијански суд, закључио да је „национални суд, који треба да примењује одредбе права Заједнице, у границама своје надлежности дужан да у потпуности примени те одредбе и ако је потребно, одбије сопственим актом да примени било коју противречну одредбу националног законодавства, чак и ако оне буду усвојене накнадно. Такође, да Суд није у обавези да тражи или чека претходно укидање таквих одредби законским или другим уставним средствима”.⁴²

5) ИЗВОРИ

Вукадиновић, Радован, „Појам и облици начела директног дејства европског комунитарног права”, *Ревиија за европско право*, 2011, vol. 13, бр. 1.

Димитријевић, Војин, Рачић, Обрад, *Међународне организације*, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, Службени гласник, 2011.

Ђорђевић, Љубица, „Контрола уставности правних аката ЕУ”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 65, 2013.

Кошутић, Будимир, Ракић, Бранко, Милисављевић, Бојан, *Увод у право европских интеграција*, Универзитет у Београду, Правни факултет, 2019.

⁴⁰ *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA*, Case 106/77, 9.3.1978, EC Reports 1978, p. 643.

⁴¹ *Ibid.*, p. 643.

⁴² *Ibid.*, pp. 645–646.

- Кошутећ, Будимир, *Увод у велике правне системе данашњице*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
- Кошутећ, Будимир, „Судски прецедент у праву ЕУ”, *Анали правног факултета у Београду*, 2007, бр. 1.
- Лилић, Стеван, Голубовић, Катарина, *Европско управно право са освртом на управно право Србије у контексту европских интеграција*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2011.
- Поповић, Дејан, Илић Попов, Гордана, „Екстерна димензија секундарног права ЕУ о директним порезима”, *Анали Правног факултета у Београду*, 2012, vol. LX, бр. 1.
- Phelan, William, *Great Judgments of the European Court of Justice – Rethinking the Landmark Decisions of the Foundational Period*, Cambridge University Press, 2019.
- Тасев, Јелисавета, „Поимање хоризонталног непосредног дејства извора права ЕУ”, *Европско законодавство*, 2019, бр. 68.
- Тодић, Драгољуб, Тинтор, Љубомир, „Директиве у правном систему ЕУ и њихов пренос (транспозиција) у унутрашње правне системе држава чланица”, 2021, бр. 75.
- Claes, Monica, “The Primacy of EU Law in European and National Law”, in: Damian Chalmers, Anthony Arnall (eds), *The Oxford Handbook of European Union Law*, Oxford University Press, 2015.

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Из предметне анализе произилази закључак да је Суд правде у својој богатој пракси развио нека од фундаменталних начела на којима се заснива право ЕУ. Прво је начело супрематије права ЕУ према којем ово право има приоритет над било којим националним законом који је с њим у супротности, као и да се право примењује како у односу на претходно, тако и на будуће законодавство држава чланица. Суд правде је својим одлукама увео још једно значајно начело које се односи на непосредно правно дејство права ЕУ у државама чланицама. Према овом начелу омогућава се директна примена права ЕУ према појединцима, што конкретно омогућава да појединци имају могућност да остваре своја права која из њега проистичу пред националним судовима држава чланица. Поменути развој права ЕУ, који је повремено био условљен нешто креативнијем тумачењу правних норми Европских заједница од стране Суда правде, и упркос повременом противљењу или забринутошћу европских политичара, допринео је бољој заштити права појединаца и привредних друштава заснованих на актима ЕУ пред националним судовима држава чланица. Јуриспруденција Суда правде отуд може бити веома корисна у тумачењу права ЕУ које је, или би тек требало бити, транспоновано у унутрашњи правни поредак Републике Србије.

PRINCIPLES OF DIRECT LEGAL EFFECT AND SUPREMACY
OF EU LAW IN THE PRACTICE OF THE COURT OF JUSTICE

Summary: In this paper, the practice of the Court of Justice of the European Union is discussed. The author's attention is drawn to decisions in which the Court of Justice developed some of the fundamental principles on which EU law rests, such as the principle of the supremacy of EU law, according to which this law has priority over any national law that conflicts with it, and that the law is applied as is in relation to the previous and future legislation of the member states. With its decisions, the Court of Justice introduced another important principle that refers to the direct legal effect of EU law in the member states. According to this principle, the direct application of EU law towards individuals is enabled, which specifically enables individuals to have the opportunity to exercise their rights arising from it before the national courts of the member states. The paper presents the most significant cases from the practice of the Court of Justice, along with a legal analysis of the adopted positions. The author quotes the Court's findings in the cases of *Van Gend en Loos* (1963), *Costa v. ENEL* (1964), and *Simmenthal* (1978), indicating their importance for the evolution of the European Community and EU law. In the concluding remarks, the author presented a general assessment of the contribution of the jurisprudence of the Court of Justice to the development of the basic principles and rights of the EU.

Keywords: EU law, principle of direct legal effect, principle of supremacy, jurisprudence of the Court of Justice.